

**ՄԱՂԱՔԻԱ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՄԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲՆ
ՍՍՏՈՒԾՈՅ ՀՕՐ ԵՒ ՇՆՈՐՀԻՒ Ս. ՀՈԳԻՈՅՆ ԵՒ ԿԱՄՕՔ ԱԶԳԻՆ
ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ Կ. ՊՈԼՍՈՅ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՅՈՑ ԹՈՒՐԿԻՈՅ**

*Հարազատ զաւակաց Սրբոյ եւ Ռոյալիստ Եկեղեցոյս Հայաստանեայց, սիրեցեալ
որդոց մերոց, շնորհիք, սէր եւ խաղաղութիւն ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ, եւ
ի մէնջ ողջոյն եւ օրհնութիւն սիրաւանդ:*

Պատրիարքական պաշտամանս վրայ ծանրացած պարտաւորութիւններ կատարեն զմեզ
հոգ տանիլ ամեն գործոց եւ խնդրոց, որ մեր սիրեցեալ ազգին բիւրապիսի պիտոյից կը
պատկանին: Բայց աւելի յաճախ եւ աւելի զգալի կերպով հարկ կը լինի մեզ անոր նեղու-
թեանց դիւրութիւններ որոնել, անոր կարօտութեանց դարմաններ ճարել, եւ անոր վիշտերը
թեթեւցնելու աշխատիլ. եւ առ այս մեր Օգոստոսիառ եւ Մեծազօր Ինքնակալին առջեւ
պարզել նորա պէտքերը, եւ Կայսերական Կառավարութեան մտադրութիւնը հրաւիրել լուծ-
ման կարօտ խնդրոց վրայ. բայցսել բարեսիրաց սրտին դուռները նպաստներ հայցելու, եւ
բաշխել քաղցելոց եւ ծարաւելոց անոնց զուարթառատ նուէրները. հոգ տանիլ եկեղեցիներ-
ու շինութեան եւ պայծառութեան, տէր կանգնիլ որբոյն եւ խնամակալ այրւոյն՝ որբան
մեր տկար միջոցներ կը ներեն, քաջալերել դպրոցաց եւ ուսմանց աճումն ու զարգացումը,
հսկել ներքին բարեկարգութեանց, յորդոր կարգալ ամեն աստիճանէ պաշտօնէութեանց,
միով բանիւ Պատրիարքական պաշտաման վրայ դրուած բոլոր պարտաւորութիւնները անթերի
կատարել:

Սակայն պէտք չէ մոռնանք, որ այդ ամեն պէտքերուն մէջ կայ մէկ մը որ առաւել
բարձր եւ աւելի վեհ է, պէտք մը որ ներքին է, եւ արտաքիններէն աւելի մեծ մտադրու-
թիւն կը պահանջէ մեզմէ, ա՛յն իրաւամբ՝ զոր ըստ Աւետարանին ունի հոգին, որ առաւել
է քան զմարմին: Այդ պէտքը մեր հաւատքն է, մեր կրօնքը, մեր դաւանութիւնը, մեր եկե-
ղեցին: Եթէ ստէպ առիթ չլինիր մեզ՝ այդ կարեւոր նիւթով զրազիլ, պատճառն այն է, որ
մեր օրհնեալ Ժողովուրդը ինքնին իսկ սրտով եւ հոգւով հաստատեալ է ի նոյն, եւ Լուսա-
ւորչի լոյս հաւատքը Հայ քրիստոնէին համար բարութեան խարիսխն է եւ ակնկալութեան
նշանը, յորում կը դանէ իր ըղձից յագուրդը եւ իր զգացմանց պսակը:

Դժբաղդաբար այս օրեր ինչ ինչ տխուր լուրեր կը հասնին մեզ. վասնզի կը լսուի թէ
կան ոմանք որք արտաքին վշտաց մէջ ընկղմած եւ բազմադիմի կարօտութեանց բեռին տակ
չփոթած՝ երբ անյագ տենչանօք միսիթարութիւն եւ օգնութիւն կորոնեն, կը հրաւիրուին
իրենց Ս. Եկեղեցիէն բաժնուիլ, եւ կը յորդորուին անոնցմէ՝ որք կարծել կուտան իրենց թէ
Ուղղափառ դաւանութիւննին փոփոխելով կրնան ձախորդութեանց դարման գանել եւ յա-
ջողութեանց միջոց ճարել: Բայց ո՞վ երբէք սովրեցուց, Սիրելիք, որ անհաւատարմութիւն
կրնայ բարօրութիւն բերել: Մօրը դէմ նենդութիւն՝ կրնա՞յ երբէք երջանկութիւն պատճա-
ռել: Մայրենի Եկեղեցւոյ դէմ անարգութիւն կրնա՞յ երկնից օրհնութիւնը հրաւիրել: Մեր
Ազգը փորձառու է փորձանաց, եւ դժուարութիւնք ո՞չ այսօր սկսան և ո՞չ երէկ: Հայ քրիս-

4527-56

(26757-117) 29-42

տոնեայն իր հացակարօտ վիճակին մէջ երախտադիտութեամբ ստացաւ ամեն ազգէ բարե- սիրաց եւ բարերարաց ողորմութիւնը, եւ իրեն կարկառեալ ձեռքը համբուրելով՝ ընդունե- ցաւ կարօտութեանց դարմանը: Չէ՛, Սիրելիք, մեր Փառապահծ եւ Խնքնակալ Վեհապետն Օգոստոսիա Սուլթանը կրօնափոխութիւնը պայման դրած չէ մեզի, որ նպաստի եւ օգ- նութեան եւ պաշտպանութեան արժանանանք, եւ բացարձակ հրամանով հրամայած է եւ կուզէ որ Հայերը իրենց Ազգին ու Եկեղեցւոյն մէջ միան հաստատուն եւ անփոփոխ:

Ընդհանուր Քրիստոնէութեան բարեսէր նուիրատուք՝ նպաստներ ընձեռած ատեննին մեր դաւանութեան փոփոխութիւնը պահանջած չեն. դուք ալ, Սիրելիք, այս ամենը լաւ գիտէք: Ինչ որ այդ վերջի օրերուն մէջ օտար դաւանութեանց ծաւալողներէն ոմանց բերնէն լսուած է, բարեսէր նուիրատուաց վեհ զգացմանց արտայայտութիւնը չէ: Մարդասէր եւ ազնիւ նուիրատուաց հաւատարիմ թարգմաններն չեն անոնք, որք իրենց քմահաճոյից մէջ կստեղծեն այդ նոր ձեւը, եւ խեղճ Հայ քրիստոնէին հաց տալու համար՝ հաւատքը փոխել կը պահանջեն, զգեստ տալու համար եկեղեցին մերկանալ կառաջարկեն:

Մի՛ վստահիք, Սիրելիք, այդպիսեաց, որ նուիրատուաց բուն կամքը ու միտքը չեն խօ- սիր. մի՛ հաւատաք անոնց, որ դաւանափոխութեամբ միայն նպաստից առատութիւն կը յու- սագրեն: Վստահ եղիք թէ բուն ողորմածներ բանիւ եւ գրով կը մերժեն այդ ստորին տուր- եւաւը: Առաքինի բարեսէրք եւ ճշմարիտ բարեբարք միշտ կան եւ միշտ կը միան ընդհանուր Քրիստոնէութեան մէջ, եւ մեք կարող եմք մեր հնաւանդ Եկեղեցւոյն հաւատարմութեամբ եւ մեր դաւանութեան հաստատութեամբ վայելել հանապազ ողորմածաց ողորմութիւնները. մանաւանդ թէ աւելի եւս պատուով, որովհետեւ այսու կը ցուցնեմք թէ՛ երբ երախտադի- տութեամբ կընդունիմք ընձեռեալ նպաստը, հացի պատառի կամ պղտիկ պատառի մը համար իրիճ եւ հաւաք չեմք վաճառեր:

Յիշեցէք, Սիրելիք, այն հրաւերը, զոր ըրինք կանխաւ ձեր գթութեան, եւ զոր նորէն կը կրկնեմք. յիշեցէք որ մեր հացակարօտ եղբարց վիճակը ամեննուս սրտին ամենէն ազնիւ թեւերը կը թրթռայնէ, եւ ամենէն փափուկ զգացումները կը շարժէ: Իրաւ է որ մեր ազգայնաց հասուցած նուեքներով, այս երկու տարի է նպաստներ եւս յղեցինք հեազհե- տէ, օրէնցինք կարօտելոց եւ քայցելոց, որբանոցներ բացինք եւ որբեր պատասպարեցինք: Սակայն մարդկութիւնն, արեւակցութիւնն, դաւանակցութիւնն, ազնիւ սրտերու ազնուագոյն շարժիչներ, կը յորդորեն դեմ շարունակ, ցօրչափ կտուեն կարօտութիւնք եւ նորանոր պա- րագաներ կզգենուն. եւ թէ օտար ազգեր եւ օտար դաւանութիւններ կարեկցարար կը նային միշտ մեր խղճալեաց, կը բանան իրենց սիրտերը, կը բանան իրենց քսակները, որչա՞նի եւս ա- ռաւել դուք, Սիրելիք, նոյն Սօր Եկեղեցւոյ սիրասնունդ դաւակներ, պէտք է յօգնութիւն փութայք ձեր զուարթաւաս նուէրներով, հարուստն իւր կարողութեան տուրքերով, ար- հեստաւորն իւր քրտանց արգիւնքով, նոյն իսկ համեստ ազգայինն իւր սրտաբուլիս լուծայով: Ահա մեր եղբայրներ որք ամեն տեսակ կարօտութեանց հայցուածներ կը լսեցնեն եւ կողկո- ցանօք կը աղիսեն բոլոր աշխարհի՛ եւ մանաւանդ իրենց եղբայրակցաց սիրտերուն գթութեան դուռները: Աղէ՛, Սիրելիք, սիրեցէ՛ք ձեր Եկեղեցին, սիրեցէ՛ք գործով եւ արդեամբ, սիրե- ցէ՛ք ձեր եղբայրները, սիրեցէ՛ք արովք եւ նուիրօք:

Այլ ի՞նչ բանք անոնց, որք Հայ Եկեղեցւոյ ծոցէն անջատեալ, բայց Հայ Եկեղեցւոյ հարազատներն ըսուելու պանծանօք եւ Հայ եկեղեցւոյ անուամբ խօսելու կամօք, երբ մեր սուրբ Հարց դաւանութիւնը ներկայել կը ձեւացնեն, իրօք մեր սուրբ Հարց դաւանութիւնը կայլայլեն: Որք երբեմն Հայաստանեայց Սուրբ եւ Ուղղափառ Եկեղեցին հերձեալ եւ հերե- տիկոս կոչումներով նախատել չէին խղճեր, այժմիկ կուզեն կամայական դարձուածներով ի- րենց պաշտպանածին նոյն եւ նման ցուցնել. եւ այն ձրի ենթագրութեամբ թէ մեր պահած նախնական հայ դաւանութիւնը իրենց մտաբերած լատինամիտ դաւանութիւնէ տարբերութիւն չունի, եւ թէ Հայաստանեայց Առաքելական եւ Խնքնուրոյն Ս. Եկեղեցին՝ ուրիշ մասնաւոր ե- կեղեցւոյ մը հատուածն լինի, հրաւեր կը կարդան ապահով եւ համարձակ անցում մ՛ընել, Հայ Եկեղեցին թողուլ եւ ուրիշ եկեղեցւոյ աշակերտիլ: Եթէ Հայ Եկեղեցին ըսածնուն հա-

մեմատ է, եթէ մեր Սուրբ Հարց դաւանութիւնը իրենց կարծածն է, ինչո՞ւ կը յողմեն, եւ զմեզ մեր տեղէն շարժել կուզեն: Մենք մեր Սուրբ Հարց դաւանութիւնը անխորհախ պա- հած եմք. երբէք շարական չեմք սրբազրած, աղօթքներ չեմք փոփոխած, գրուածներ չեմք այլայլած, վկայութիւններ չեմք յօշոտած, մենք համարձակ եւ անխորհախ կը պահպանեմք մեր նախնեաց նուիրական աւանդը, եւ չեմք կրնար չցաւիլ անոնց վրայ որք յաւակնեցան մեր Սուրբ Հարց խօսքերը գիրքերու մէջ սրբազրել, եկեղեցւոյ մէջ փոփոխել, եւ մեկնու- թեանց ներքեւ այլայլել:

Գիտեմք որ եկեղեցական բարձր ու վեհ նպատակի մը ներքեւ ապաստանելով՝ կուզեն այնպէս հաւատացնել թէ Եկեղեցեաց ընդհանուր միութիւն կուզեն: Այլ ինչո՞ւ չեն յիշեր թէ այդ միութեան համար՝ եկեղեցիներէ եւ ոչ մին քան զմեր սուրբ եւ ուղղափառ Եկեղեցին աւելի նախնաձախնգիր եղած է, որ մի եւ միակ Ընդհանուր Եկեղեցի կը դաւանի միայնով եւ միակ Գլխով, որ է Յիսուս Քրիստոս, մի հօտ քրիստոսեան եւ մի հօյիւ Քրիստոս: Մեր Եկեղեցին հեռացուցած է իրմէ ամեն աննորոգամիտ գործ եւ ընթացք, եւ կատարելապէս վեհ ու բարձր կերպով կը դժէ քրիստոնէութեան չըջանակը եւ պայմանը, կամփոփէ հիմնա- կան հաւատալեաց չափը՝ յորս անհրաժեշտ է միութիւն, կը պաշտպանէ երկրորդականաց եւ երկբայականաց եւ սովորութեանց եւ յարմարութեանց մէջ իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ վայե- լած ազատութիւնը, կը բարձրացնէ սիրոյ կապակցութեան յօքը, որ հոգին է ամենայնի: Անոր համար ալ՝ շարունակ եւ ամեն դարերու մէջ, ինչպէս պատմութիւնք կը վկայեն, մեր Եկեղեցին աշխատած է եկեղեցեաց յարաբերութիւնները հաստատել եւ իր ձեռքէն եկած փորձերն ու զիջողութիւններն ալ չէ խնայած: Բայց եկեղեցւոյ միութիւնը իմացած է միշտ, ինչպէս առաջին դարք կիմանային, եղբայրական գրութեան ներքեւ, եւ ոչ ձուլման ձեւով կամ տիրապետական ոճով. միութիւն ըստ Աւետարանին, որ բոլոր Առաքեալները իրարու եղբայր կուզէ եւ անոնցմէ միոյն քան զմիւսն գերադաս համարուիլը անտեղի կդատէ: Ինչ էին Առաքեալք, նոյնն են Առաքելական Եկեղեցիք, եղբայրակիցք եւ լծակիցք եւ իշխանա- կիցք: Այս էր ընդհանուր եկեղեցւոյ քարոզած միութիւնը, եւ այս է մեր Ս. Եկեղեցւոյ քարոզած միութիւնը: Այս էր բոլոր նախնի Ս. Հարց հաստատուն դաւանութիւնը, եւ այս է մեր Ս. Հարց ալ ճշմարիտ դաւանութիւնը:

Մենք ընդհանուր Եկեղեցին ընդհանուր գիտեմք իսկապէս եւ միոյ ազգի կամ լեզուի սեփականութիւն չեմք ընդունիր: Ինչ որ Աւետարանական եւ առաքելական պատգամք խօ- սեցան եւ ինչ որ երեք տիեզերական Սուրբ Ժողովներ սահմանեցին, զայն միայն կը ճանչնամք իբր հաւատոյ հիմը:

Եւ երբ այդ խօսքերը կուղղեմք ձեզ, Սիրելիք, հարկ կը համարիմք յաւելուլ յան- դորութիւն ձեր սրտի, որ եթէ ինչ ինչ գայթակղութեան դէպքեր ալ պատահած են, սակայն ոչ շատ են, ոչ յաճախ եւ ոչ հաստատուն: Բայց մեր պարտականութիւնն է նա- եւ ի փորուն հաւատարիմ լինել, եւ նոյն իսկ փոքրիկ գայթակղութեան մը դէմ աշալուրջ զգուշանալ եւ մեր հօտին վրայ հոգածու լինել: Աւստի Ս. Եկեղեցւոյ հաւատարիմ զուա- կաց հանրութեան եւ մեր սիրեցեալ ազգին բովանդակութեան դաւանալով, կը խնդրեմք որ սիրեն Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցին, սիրեն Սրբոց Առաջին Լուսաւորչաց մերոց առաքե- լական քարոզութիւնները, սիրեն սրբոյ երկրորդ Լուսաւորչին մերոյ լոյս հաւատը, սի- րեն մեր Ս. Հարց անխախտ դաւանութիւնը: Վստահ ըլլան որ այդ Ս. Եկեղեցին որ այն- չափ փորձանաց մէջ մեր ազգին զօրավիզն եղած է, եւ անեղձ տեսողութեան հովանաւորը, եւ ազգին անուան եւ լեզուին եւ բարուց ու կենցաղին պահպանողը, որ դարերէ ի վեր բո- լոր ազգին առ վեհապանձ Գահն Օսմանեան օրինակելի հաւատարմութեան երաշխաւորն ու դրաւականն է եղած, որ այդչափ դարերու մէջ իւր կենսաբեր ազգեցութիւնը ներգործած է, նաեւ այժմ եւ առ յապայն եւ ի յաւիտեանս նոյնն է, եւ նոյն օրհնութեանց աղբիւր: Կը յորդորեմք միանգամայն զամենեսին որ եթէ հանդիպին այնպիսիներուն որք առ մարդ- կային տկարութեան կը շուարին, անոնք որ հաստատունքն են՝ օժանդակին, եւ մանաւանդ բոլոր վիճակաց Առաջնորդք եւ Տեղապահք եւ Վանահարք՝ մեր գործակից եղբարք, եւ ա-

մեն Եպիսկոպոսունք եւ Վարդապետք եւ Քահանայք՝ սրբոյ Եկեղեցւոյս սպասաւորութեան պաշտօնակիցք, իրենց սահմանաց մէջ եւ իրենց պարտուց համեմատ խօսին, քարոզեն, խրատեն, լուսաւորեն, եւ զաւանդութիւնն զոր ընկալան՝ նաեւ այլոց ուսուցանեն: Իսկ նոքա որք արդէն հեռացեալք են Մօրս լուսոյ Հայաստանեայցս Կաթողիկէ Ուղղափառ Ս. Եկեղեցւոյ ծոցէն, եթէ իրօք մեր Ս. Հարց դաւանութեան նախանձախնդիր են, գան գանել զայն, ուր մեր Սուրբ Հարց դաւանութեան հաւատարիմ հետեւողաց ամբողջութիւնն զայնս առաքինաբար կը պահէ եւ անկեղծաբար կը քարոզէ, եւ որ չճշմարտիր հարկաւ, ուր տարբեր աւանդութիւններ եւ դաւանութիւններ կ'իշխեն և կը տիրեն:

Հայաստանեայցս Առաքելական Եկեղեցւոյ առաջին Լուսաւորչաց սրբոց Թադէոսի և Բարթողիմէոսի առաքելոց քարոզութիւնը, եւ առաքելաշաւիղ հօրս մերոյ Ս. Գրիգորի Լուսաւորչի լուսաւոր դաւանութիւնը, եւ իւր սրբազան Որդւոց եւ Թոռանց եւ Յաջորդաց անստերիւր հաւատքը, եւ երջանիկ Հարց մերոց սրբոց Թարգմանչաց աստուածային կանոնադրութիւնը, եւ երանելի Վարդապետաց մերոց՝ սրբոց Օձնեցեաց եւ Նարեկացեաց, Գրիգորիսեանց եւ Ներսիսեանց, Որոտնեցեաց եւ Տաթեւացեաց ուղղամիտ վարդապետութիւնը, իբրեւ անշարժելի հիմունք եկեղեցւոյ՝ եւ իբր անդրդուելի վէմք անկեան, հաստատուն եւ անսասան պահեն Հայաստանեայցս Սուրբ Եկեղեցին, պայծառացնեն զնա փառօք՝ որ ըստ Աստուծոյ է, բարեզարդեն եւ բարեկարգեն ըստ աւետարանական եւ առաքելական սկզբանց, եւ առատացնեն ի մեզ յամենեւին զօրհնութիւն եւ զչնորհս եւ զպարգեւս երկնից, եւ զօրացնեն զմեզ ամենեւին անդադար օրհնաբանութեամբ եւ հոգեւոր երգակցութեամբ օրհնել, գովել, բարեբանել եւ փառաբանել զամենազօրը Երրորդութիւնն, զՀայր եւ զՈրդի եւ զՍուրբ Հոգին, յաւիտեանս յաւիտենից եւ եւս:

Տուեալ ի Պատրիարքարանիս Հայոց ի Կոստանդնուպոլիս, յամին 1899 յուուր 16 ամսեանն
 Գրիգորի, ընդ 107 Թուանամարտու Կոնդակաց:

ՊԱՏՐԻԱՐԿ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ

ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՍՈՍ

